

**BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QUVCHILARINI AXLOQIY
TARBIYALASHDA ONA TILI DARSLARINING AHAMIYATI
(2-SINF DARSLIGI MISOLIDA)**

Omonillayeva Maxfuza Ilyosjon qizi

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

“Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi” kafedrasida assistenti

Annatsiya

Boshlang‘ich sinfdagi o‘tiladigan ona tili darslari bolaning mantiqiy tafakkur qila olish qobiliyatining yaxshi rivojlanishini, kelgusida axloqan sof inson bo‘lishiga yordam beruvchi immunitetni shakllantirishni talab qiladi. Ona tili fani orqali yosh avlodning to‘g‘ri va go‘zal nutqini rivojlantirish, nutqni tafakkur qilish orqali vatanga muhabbat hissini uyg‘otish eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Ushbu mavzuning muhim tomonlaridan yana biri shundaki, axloqiy jihatdan to‘g‘ri tarbiyalangan insonni salbiy kuchga ega bo‘lgan g‘oya to‘g‘ri yo‘ldan qaytara olmaydi, chunki, uning fikr-hayolida faqat ijobiy bo‘lgan fikr, shuurida esa vatanga bo‘lgan mehr-muhabbat tuyg‘usi yotadi.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich sinf, milliy qadriyat, axloq, odob, ona tili darslari, vatanga muhabbat, ajdodlar merosi.

Bugungi kunda ta‘lim tizimida yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash va ularni mustaqil fikrlay olish darajasiga yetkazishga katta e‘tibor berilayapti. Yangi jamiyat qurishda ta‘lim-tarbiya, hozirgi vaqtda esa axloqiy tarbiya mamlakatimizning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-g‘oyaviy, ma‘naviy-madaniy hayotida, ayniqsa, yosh avlodni barkamol inson qilib yetishtirishda muhim jihatlardan biri hisoblanadi. Axloqiy tarbiyaning asosiy vazifasi jamiyatimizning kelajagi bo‘lmish yosh avlodni ona Vatanga sadoqatli, vatanparvar, bir so‘z bilan aytganda komil inson qilib tarbiyalashdan iboratdir. Bu esa o‘z navbatida Respublikamiz o‘qituvchilari va murabbiylaridan tinimsiz mehnatni zamonaviy talablar asosida ta‘lim-tarbiyani amalga oshirishlarini pirovar natijada haqiqiy vatanparvar yoshlarni shakllantirishni taqozo etadi. Bu borada hurmatli Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning quyidagi so‘zlari o‘rinlidir: “Hammamizga ayonki, bugungi murakkab globallashuv davrida jamiyatimizda milliy g‘oya va mafkuraviy immunitetni kuchaytirish, yoshlarimizni turli zararli g‘oya va

tahdidlardan asrash, ularni o'z mustaqil fikriga ega, irodali, fidoyi va vatanparvar insonlar etib tarbiyalash har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda".¹

Inson shaxsini har tomonlama yetuklikka erishishda, o'sib kelayotgan yosh avlodga umuminsoniy va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini singdirishda milliy tilga, o'z xalqining an'alariga iftixor tuyg'ularini kamol toptirishda ona tili va o'qish savodxonligi fanining o'rni beqiyosdir. Ayni paytda ona tili fani oldiga qo'yilgan talab o'quvchining ijtimoiy kommunikativ savodxonligini rivojlantirish bilan birga, ijtimoiy jihatdan shakllangan, mustaqil fikrlay oladigan, nutq va muloqot madaniyati rivojlangan savodxon ma'naviy barkamol, milliy istiqloq g'oyalari sadoqatli shaxsni kamol toptirishdan iborat.

Vatan tuyg'usini shakllantirish, uni yosh avlod ongida va nozik qalbida jo'sh urdirish, bugungi kundagi davlatimiz siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Nima uchun yosh avlodda axloqiy tarbiya orqali o'z ona vataniga muhabbat hissini uyg'otish, ularga vatan haqidagi tushunchalarni ona tili va yozuv darslari orqali berishni boshlang'ich sinfdanoq boshlashimiz kerak? Chunki, bola tarbiyasiga nafaqat oila va maktab hayoti, balki u yashayotgan muhit ta'sir etadi, ushbu muhit ta'sirida tarbiyalanadi. Hozirgi kundagi muhit esa faqat ijobiy holatlardan iborat emas, balki salbiy ta'sir etuvchi holatlar ham mavjud. Masalan, diniy ekstremizm va aqidaparastlik, terrorizm, uyushgan jinoyatchilik, giyohvandlik, zo'ravonlik, OITS va jangarilikni targ'ib etuvchi kinofilmlar, internet orqali berib kelinayotgan, bizning g'oyamizga mutlaqo teskari bo'lgan mafkurani targ'ib etuvchi vositalarni paydo bo'lishidir. Xuddi ana shu holat yosh avlodga boshlang'ich sinfdanoq axloqiy tarbiya berishni taqozo etmoqda.

Axloq – ijtimoiy ong shakllaridan biri bo'lib, uning mohiyati, shaxs xatti-harakatlari, yurish-turish, turmush tarzi, hayot kechirish tamoyillari, qoidalari shuningdek, ijtimoiy munosabatlar mazmunini ifodalaydi. Axloq kishidan har xil vaziyatlarda yaxshi o'ylab olib, maqsadga muvofiq ish ko'rish kerakligini talab etsa, odob o'z qoidalarini odat tusiga kirishini, har qanday vaziyatda axloqlilikni nomoyon qilishni taqozo etadi. Axloqlilik yaxshilik bilan yomonlik o'rtasidagi murakkab holatlarda muammolarning yechimi sifatida qaralib, insonning kamolotga erishish yo'lini yoritib boradi. Axloqli, odobli, komil insonda odamiylikning eng yaxshi xislatlari: mehr-muhabbat, rahm-shafqat, adolat va diyonat, hayo va iffat, vafu va sadoqat, himmat va saxovat, iymon-e'tiqod kabilar mujassamlashgan bo'ladi.

¹ (Мирзиёев Ш.М. уқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи (2020 йил 30 сентябрь).

Shaxsning ma'naviy-axloqiy kamolotini shakllantirishda vatanga bo'lgan mehrini, sadoqatini uyg'otish, o'z vatani ravnaqiga hissa qo'shish, ona diyorini qadriga yetish insoniylik burchi ekanligini singdirish muhim o'rin tutadi. Axloqiy tarbiya faqat bugungi kunda emas, qadim davrlardan beri sayqallanib kelayotgan jarayon hisoblanadi. Yosh avlodni ma'naviyatli, ma'rifatli, odob-axloqli qilib tarbiyalashda ajdodlarimiz merosi muhim ahamiyatga ega. Buyuk allomalarimizdan Farobiy, Imom Buxoriy, Ibn Sino, Termiziy, Beruniy, Yassaviy, Naqshbandiy, Navoiy, Yusuf Xos Hojiblarining ma'naviy-axloqiy tarbiya g'oyalarini rivojlantirishdagi xizmatlari kattadir. Ularning bizga qoldirgan merosidan o'quvchi-yoshlarni tarbiyalashda keng foydalanib kelmoqdamiz.

Ona tili darslarida ta'lim va tarbiyaning yaxlitligiga darsliklarda ham katta e'tibor berilmoqda. 2-sinf "Ona tili" darsligida "O'zbekiston – mustaqil davlat" mavzusi orqali o'quvchilarni davlat, mustaqil davlat, oila tushunchalari keng ma'noda yoritib berilishi bilan birga "Tovushlar va harflar" mavzulari mustahkamlangan. Shu bilan birga Poytaxtimiz Toshkent va boshqa diqqatga sazovor shaharlarimiz haqida rasmlar, ma'lumotlar, she'rlar keltirilgan bo'lib, bu tushunchalar orqali o'quvchilarda vatanga muhabbat, o'z ona vatanini asrab-avaylash tushunchalari shakllantiriladi. Ikkinchi mavzu "Mehmondo'st o'zbek xalqi" deb nomlanib, bu mavzudagi topshiriqlar orqali o'quvchilar ona tilidan "Unli tovushlar va haflar" haqidagi bilimlarga ega bo'ladilar. "Mehmondo'st o'zbek xalqi" mavzusida berilgan birinchi matnda mehmonni qanday kutib olish, mehmonga qanday choy uzatish, mehmonni kimligiga va yoshiga qaramasdan e'zozlash, hurmat qilish, mehmondo'stlik xalqimizning eng go'zal odoblaridan biri ekanligi haqida so'z boradi. Bu matn orqali o'quvchilar mehmonga borganda o'zini qanday tutishlari kerakligini, mehmon kelganda qanday kutib olishi kerakligini bilib oladilar. Bundan tashqari milliy taomlarimiz polov va shurvaning qanday tayyorlanishi, mehmonga kech qolmasdan borish kerakligi haqida ham so'z boradi. 3-mavzusi "Samarqand – go'zal shahar" deb nomlanib, bu mavzu orqali o'quvchilar undosh tovushlar va harflar haqidagi bilimlarga ega bo'ladilar. Bu mavzuda ham ona vatanga muhabbat, sadoqat, yurtimizning har qarichini e'zozlash tushunchalari singdirilgan. Keyingi mavzusi "Ulug' allomalar yurti" deb nomlanadi. Bu mavzuda jarangli va jarangsiz undoshlar haqida ma'lumotga ega bo'lish bilan birga buyuk bobokalonlarimizdan Abu Rayhon Beruniy, al-Xorazmiy, Abu Ali ibn Sino, Ahmad al-Farg'oniy, al-Buxoriy bilan tanishadilar. Ularning qilgan ishlari, odob-axloq borasidagi fikrlari haqida bilib oladilar. Axloqiy madaniyatimizni shakllantirishda milliy-ma'naviy qadriyatlarimiz ham muhim o'rin tutadi. O'zbek millatiga xos

bo‘lgan andisha, mehmondo‘stlik, kattalarga hurmatda, kichiklarga izzatda bo‘lish, ota-onani qadrlash, sabr-qanoatlik kabi fazilatlar milliy qadriyatlarimizda o‘z ifodasini topgan. Shunday milliy qadriyatlarni ravnaq topishiga katta hissa qo‘shgan buyuk bobokalonlarimizdan Amir Temur, Abu Ali ibn Sino o‘zlarining axloqiy qarashlari, o‘g‘itlari, pand-nasihatlari, odob-axloqqa oid dasturlari bilan haligacha yoshlarda axloqiy tarbiyani kamol toptirishda xizmat qilib kelmoqda. Amir Temurning mamlakatda san‘at va madaniyatni rivojlantirishga, kutubxonalar barpo qilishga, o‘zga yurtlardan olim-u fuzalolarni o‘z davlatiga olib kelib ilm-fan ravnaqiga, ma‘naviyatni shakllantirishga qo‘shgan hissalariga taqdim etilgan.

Sharq mutafakkirlaridan Ibn Sino ham o‘z kitoblarida bolani axloqli, komil inson qilib tarbiyalashda qanday jihatlarga e‘tibor berish kerakligi to‘g‘risida o‘z tavsiyalarini berib o‘tganlar. Bolaga qo‘pol muomala qilmaslik, ko‘ngliga yo‘l topishlik va bola ishonchini qozonish ta‘lim-tarbiyaning muhim kaliti ekanini o‘z qo‘lyozmalarida ilgari surganlar.

5-mavzu “Bola odobi bilan aziz”, 6-mavzu “Mening mahallam” deb nomlanib, bu mavzularda ham bola tarbiyasining muhim jihatlari katta e‘tibor qaratilgan. Bu darslikda ona tilidan olinadigan bilimlarni milliylikimiz va axloqiy fazilatlar orqali boyitib, mustahkamlanib borilgani o‘qituvchilar uchun ham o‘quvchilar uchun ham ta‘lim va tarbiyani uzviy olib borilishida ancha qulayliklar keltirib chiqaradi.

Insonning jamiyatga bo‘lgan munosabatini shakllantirish, salbiy illatlarga qarshi nafrat uyg‘otish, ongli intizomlilikni tarbiyalash, barkamol shaxsni voyaga yetkazish axloqiy tarbiyaning vazifasi hisoblanadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini maktab muhitiga moslashtirish bilan birga, odob-axloq sifatlarini shakllantirish maqsadida xulq me‘yorlarini singdirish o‘qituvchilardan katta e‘tibor va bola shaxsiga ijobiy yondashishni talab qiladi. Bu me‘yorlarni o‘quvchilarda shakllantirishda, o‘qituvchidan ularning yosh va individual xususiyatlariga monand tarbiya metodlarini tanlashni taqozo etadi. Yosh avlodni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalash maktabga kelgunga qadar oilada, mahallada, maktabgacha ta‘lim muassasasida amalga oshiriladi. Tarbiya berish jarayonini pedagog bolaning qiziqishlari asosida olib borishi kerak. Shunda qo‘yilgan maqsadga erishish ehtimoli katta bo‘ladi. Darslarda ham o‘yin metodlaridan foydalanib, bolaning ta‘lim olishi bilan birga ma‘naviy-axloqiy kamolotini rivojlantirishimiz kerak. Jamoat joylarida intizomni shakllantirish uchun esa o‘quvchilar bilan darsning sinfdan tashqari shakllarini to‘g‘ri tashkil qilishimiz, o‘yingohlarga, xiyobonlarga, ishlab chiqarish korxonalariga, hayvonot bog‘lariga, tabiat qo‘yniga sayohatlar tashkillashtirishimiz kerak. Bu kabi sinfdan tashqari ishlar bolalarni jamoat joylarida o‘zini qanday

tutishga, tabiatga bo'lgan mehrini oshirishga, ishlab chiqarishga bo'lgan qiziqishlarini orttirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: "O'zbekiston", 2016.
2. "Ona tili" 2-sinf I qism darslik S.D.Kuranov Toshkent-2023
3. "Amir Temur o'gitlari". – T.: "Navro'z", 1992.
4. Abdiyeva Q.A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil o'qish ko'nikmalarini shakllantirishning ilmiy-amaliy asoslari. Magistrlik dissertatsiyasi. 2017-yil.
5. Behbudiy M. "Tanlangan asarlar". – T.: "Ma'naviyat", 1997
6. Boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirishda zamonaviy yondashuvlarning maqsad va vazifasi. <https://fayllar.org/1-mavzu-boshlangich-talim-samaradorligini-oshirishda-zamonaviy.html>
7. Hasanboyev J. va boshq. Ma'naviy-axloqiy tarbiya asoslari: Metodik qo'llanma / J.Hasanboyev, M.Turopova, O.Hasanboyeva. – T.: G'. G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashr., 2000.

